

Várhidi Attila

Beszélgetőtárs: Nyári Arnold

Nagyon örültem, amikor Drámapedagógiai Társaságnál felmerült a lehetősége annak, hogy veled beszélgessek, mert rengeteg előadásodat láttam fesztiválokon, másrészt, amikor Egervári Gyuri vagy Sereglei András barátom beszél rólad, akkor mindig valamiféle áhítat van a hangjukban. A te színházszereteted az valami rendkívül erős dolog. Hol kezdődött ez? Mi volt az első pont, amikor érezted ebben az irányban az elhivatást?

Két évtől eltekintve Kőszegen nevelkedtem, mondhatni egy isten háta mögötti kisvárosban. 1944-ben születtem. Az 50-es évek elején Kőszeg egy olyan elzárt határ menti kisváros volt, hogy csak engedéllyel lehetett oda beutazni. A szüleim nagyon korán meghaltak. Az édesapámat nem ismertem, az édesanyám öngyilkos lett, egy darabig a nagymamám nevelt. Később bekerültem a MÁV nevelőintézetébe, ami egy furcsa, különös hely volt, mert ha az ember kinézett az ablakon és látta az osztrák hegyeket, erdőket, akkor valamilyen hihetetlen szabadságérzés fogta el.

Az én színházszeretetem egyfelől onnan ered, hogy az intézetnek fantasztikusan gazdag könyvtára volt, és én voltam a négyszáz gyerekből az, aki a legtöbbet olvasott. Ugyanis ezt mi vezettük. Nagy versenyek zajlottak, és a nyolcadikosok engem, a kis pisis ötödikest mindig lenéztek, mondván, hogy csak brosúrákat olvasok, azokból könnyű háromszázat! Másfelől, amikor a nagymamám meghalt, szintén elég korán, akkor a nagynéném lett a gyámom, aki a kőszegi mozinak volt az igazgatónöje. Mielőtt még a gyámom lett volna, már azelőtt is rendkívül gyakran jártam moziba. Mindig megengedte, hogy megnézzem a vetítéseket, és így volt olyan film, amit hatszor láttam.

Volt-e olyan pedagógus, akire vissza tudsz emlékezni, aki fontos volt az életedben?

Istenigazában egy ilyen tanárom volt, Vas Mária néni, aki a magyarszakkörön egy év alatt felolvasta nekünk a teljes Új földesurat, Jókainak az ekkortájt agyonhallgatott regényét. Mária nénihez egészen haláláig jártam föl, az ő egész lénye, személyisége, gondolkodása számomra meghatározó volt. Egyébként az osztálytársaim könyvmolynak csúfoltak, pedig az olvasás mellett rengeteget fociztam, kirándultunk is mindenfelé, tehát annyira azért nem voltam elvont gyerek.

Hány éves korodban csúfoltak így?

Tulajdonképpen a kamaszkor előtti éveimben jártam, és a színházszeretet harmadik forrása is ezekből az időkből fakad. Szegedre mentem, mert ott volt a Vasutasforgalmi Technikum. Ez azért érdekes, mert soha életemben nem akartam vasutas lenni. Eleve elretentett az, hogy Szegedre kerülök és nekem akkor

még Szeged istentelenül nagy városnak tűnt. Azért írtattak be oda, hogy ha mégsem vennének fel az egyetemre, valami szakmám mégis legyen. Nem tudtam, hogy mi akarok lenni, azt viszont mindig tudtam, hogy színházhoz, filmhez vagy művészethez közeli dolog lesz, csak még nem tudtam pontosan, hogy mi. A kőszegi MÁV nevelőintézet nyaranta úttörőtábor volt, a vasutas szakszervezet tábora, ahol mindig szerveztek tábortúzi műsorokat is, és én, ugye, aki állandóan ott voltam az intézetben, ezeket mindig végignéztem. Amikor a gyerekek elmentek, a barátaimmal mindig eljátszottuk a teljes műsort. El tudod képzelni, milyen ripacskodás volt! Mindig én voltam a cigány, a kulák meg a táncos-komikus. Ráadásul hetedikes-nyolcadikos koromban elkezdtem bábozni is. Nagyon szerettem, annál is inkább, mert a tanárom a végén mindent rám hagyott. Én dramatizáltam, én rendeztem, én játszottam a főszerepet, tulajdonképpen mindent én csináltam. Ebbe az egészbe eredetileg csak úgy belecsöppentem, amikor az egyik gyerek beteg lett egy héttel a bemutató előtt. Hanem amikor a nagymamám meghalt, úgy elvesztettem a talajt lábam alól, hogy elkezdtem dadogni. Most képzelj el egy olyan srácot, aki szavalóversenyeken indul és szerepel, bábozik, közben pedig hebeg, dadog! Mert tulajdonképpen nem is dadogtam, hanem hebegtem. Elküldtek például a boltba és olyankor csak magánhangzóval kezdődő szavakkal mertem indítani a mondatokat. Érdekes módon, amikor játszottam, ez nem történt meg.

Az ötvenes évek második felében, '58-ban voltam nyolcadikos gyerek. Kőszeg kis város volt. Nem volt színháza, így életem első színházi előadását a Szegedi Nemzeti Színházban láttam, középiskolásként. Hétszáz fős, viszonylag nagy iskola volt s bár akkor még technikumként működött, mégsem volt szakbarbár iskola. Százhusz tagú énekkara volt például, meg kamarakórusa, melyeknek én is tagja voltam. Minden hónapban komolyzenei hangversenyeket tartottak! Verdi Requiemjét például húsz évig nem játszották Magyarországon, Szegeden biztosan nem, így akkor a fél város eljött, azaz mindenki, aki szerette a komolyzenét. Ilyenkor a korábbi katonai laktanya zsúfolásig megtelt. Bevallom, én akkor még nem rajongtam annyira a komolyzenéért. Így aztán Verdi Requiemje számomra nem jelentett olyan nagy élményt. De ma már nagyon hálás vagyok, mert a komolyzenében meglehetősen otthon vagyok. Ráadásul volt néhány „komolyzenész” (Presser Gábor szellemes kifejezésével élve „szomorúzenész”) barátom.

Majd a szegedi színház! Akkoriban játszott ott kezdőként Tordy Géza és Domján Edit is néhány éve került oda. Életem első igazi, nagyszínházi élménye a Lear király volt, és milyen szereposztással!!! Kiss Ferencet akkor engedték vissza a színpadra, ő játszotta a

címszerepet, Tordy Géza Edgart, Domján Edit Cordeliát, Lontay Margit az egyik nővért alakította. Valami döbbenetes volt! És ez volt az első meghatározó színházi élményem, mint tizenöt éves kölyöknek.

Az első élmények közé tartozik még Gounod Faustja. Szalma Ferenc, akiből aztán később nagy sztár lett Pesten az Operaházban, fantasztikus Mefisztót alakított! Ekkor lettem énekkaros meg kamarakórus-tag. Operetteket játszottunk és zenés játékokat. De mindig, mindenbe csak belefogtunk. Végül A három a kislányt (Schubert) meg is csináltuk, én voltam Schober báró, a csábító. Negyedikes lehettem, amikor felvételt hirdettek a Szegedi Fialok Irodalmi Színpadára. Két évig játszottam ott például Molnár Piroskával, Jobba Gabival és Nagy Zolival. Molnár Piroška úgy mondott verseket tizenöt-tizenhat éves korban, hogy leültünk és tátott szájjal hallgattuk. Piroška egy csoda volt!

Én közben vasutasnak tanultam, de a vasutas szakma engem abszolút nem érdekelt. Viszont amikor ilyen emberekkel játszottam együtt, hihetetlen jó volt, mert kinyílt a világ.

És itt játszottál először igazából szervezettebb keretek között?

Igen, addig ugyanis mindig én csináltam a színházat, illetve én rendeztem jeleneteket. A kollégiumban minden osztálynak be kellett mutatkozni. Szegeden, ahol nagy Móra kultusz van, emlékszem több Móra-novellát is én dramatizáltam, de nem játszottam bennük, csak dramatizáltam és rendeztem azokat. Teljesen ösztönösen, mert én soha az életben nem akartam ilyennel foglalkozni, úgy értem, rendezni, csak játszani.

Aztán jött a Színművészeti Főiskola...

...ahol az első rostám sikerült! Sulyok Mária, Békés András, talán még Fischer Sándor volt bent, és irtó büszke voltam, mert akkor ezek szerint valami csak volt bennem. Na, a második rostán páros lábbal rúgtak ki! Kora reggel gégevizsgálat, aztán késő este került rám a sor. Addigra elfáradtam, elfásultam és nem is érdekelt az egész. Egy világ omlott össze bennem. Nem tudtam, mit akarok, mert a színházon kívül semmi nem érdekelt. S akkor fölvettek a szegedi egyetem magyar-történelem szakára, a bölcsészkarra.

Attila, a magyar-történelem szak terelt már téged valamilyen pedagógiai irányzat felé?

Én soha életemben nem akartam tanár lenni. Azt viszont tudom, hogy szívesen foglalkoztam gyerekekkel. Nyaranként például ott maradtam az intézetben felügyelőtanárként, és még fizettek is érte. Így legalább addig sem kellett otthon lennem, mivel otthon, Kőszegen, nagyon magányos voltam.

Ugorjunk a hetvenkettes évhez, amikor drámapedagógiai hazai kezdeteihez! Hol, merre voltál ebben az időszakban? Hallottál már akkor erről vagy csak később?

A hetvenes évek elején testnevelést tanítottam, egy isten háta mögötti faluban, a Nyírségben. Hanem 76-ban, mikor elkerültem Hajdúhadházra, a Ludas Matyiból csináltam egy örületet, egy happeningszerű valamit, és akkor egy lendülettel bekerültünk a pécsi országos fesztiválra. Ott találkoztam Debreczeni Tiborral, Mezei Évával, a győri „arrabonásokkal” és sok más tehetséges emberrel. Bevallom őszintén, hogy akkor még csak fél füllel hallottam ilyet, hogy drámapedagógia.

Engem akkor igazából csak a gyerekszínjátszás érdekelt, illetve a színház mint olyan. Keleti Pista bácsinak több előadását is láttam és attól teljesen el voltam bűvölve. Gabnai Katiék szerveztek Pesten akkoriban olyan tanfolyamokat, amik már kifejezetten azt a célt szolgálták, hogy a színházi meg egyéb elemeket hogyan lehet belevinni a tanítási órákba. Abban az időben, azt, hogy van a színjátszás, a gyerekszínjátszás és a drámapedagógia, azért nagy szeretettel keverték össze. Azt szokták mondani, hogy a drámapedagógia beviszi a színházi elemeket a tanításba. Bevallom őszintén, én inkább gyerekszínjátszó rendező voltam világ életemben.

Érdekes, hogy tanár voltam, ugyanakkor színházi embernek is számítottam már, még ha amatőrnek is, és ez a két dolog, bennem, úgy gondolom, kölcsönösen megtermékenyítette egymást. Persze hozzám hasonlóan százával lehetnek kollégák, akik ezzel ugyanígy voltak. A magyarórákat például mindig beszédtechnikával kezdtem, ezen kívül nagyon sok érdekes fantáziajátékot írtam le a gyerekekkel, így talán joggal gondolhatom, hogy sokkal kreatívabb módon tanítottam, mint mások. Nagy hatást gyakorolt rám Vekerdy Tamás akkortájt még forradalmian eretneknek számító kijelentése, miszerint sem az iskolában, sem az életben nem a tárgyi tudás az, ami igazán számít, hiszen még a kitűnő tanulók is elfelejtik néhány éven belül a megtanultak 75%-át.

Tudod, én ösztönösen másként csinállok egy sereg dolgot. Ennek megfelelően ki is utáltak néhány helyről, mert ha csinálsz mondjuk egy november hetedik történelmi játékot három-négyszáz gyerekekkel, az azért elég sok kolléga irigységét kiváltja. Nagy dolog volt, hogy heteken keresztül készültünk erre a játékra. Tulajdonképpen ekkor jöttem rá, hogy valójában nem is az „előadás” az, ami igazán számít egy iskolai ünnepségnél, sokkal inkább az, hogy közben heteken keresztül együtt készültünk, annak a lázában égtünk: a gyerekek fűrtak, faragtak, rajzoltak, festettek, játszottak!

Attila, ugye azt mondtad, hogy 1976 után a Gabnai Katiék által szerzett programokon te is részt vettél?

Igen, én rendszeresen részt vettem ezeken.

Tehát '76-tól kezdve? Hol voltak ezek az összejövetelek? Ki szervezte őket és hogyan?

Pesten vagy Pécsen voltak. Éveken keresztül, minden nyáron jártam ezekre a helyekre, lehetőleg minél

többre. Nem tudom, hogy ezt csinálta-e rajtam kívül más is.

76-ban például a kis győri „arrabonásokkal” szenzációk voltak a pécsi országos fesztiválon! Teljesen beléjük szerettem! Mondtam Bozsónak (Benkő József), ő volt a rendezőjük, hogy elmennék hozzájuk néhány hétre „tanulni”. Semmi kifogása nem volt elene, sőt valószínűleg hízelgett neki a dolog. Felajánlotta, hogy augusztusban menjek, ugyanis akkor tartanak egy egyhetes tréninget. Elmentem hozzájuk és kora reggeltől késő estig néztem, hogy mit csinálnak. Szenzációsan kreatívak voltak a gyerekek, tele ötlettel, fantáziával és valami fantasztikus humorérzékkel. Naná, hogy télen is velük töltöttem egy hetet! Persze más együttesekhez is ellátogattam, például a „pincésekhez” (Pincészínház, Budapest). Olyan voltam, mint egy szivacs, mindent magamba szívtam, amit csak lehetett. Például a győri „arrabonásoknál” láttam életemben először azt, hogy valaki hihetetlenül sok rögtönzést csinál gyerekekkel! Valami elementáris mohóság volt ekkoriban bennem, hogy minél több jó dolgot lássak, mert őszintén szólva magam körül, itt Debrecenben, nem nagyon láttam hasonlót. (Most persze nagyon igazságtalan vagyok, mert életem első igazi mesterétől, Thuróczy Gyuri bácsitól meg az ő tanítványaitól: Porcsin Lacitól, Nagy Karcsitól és a későbbi igazi színészbarátomtól, Tóth Zolittól éveken keresztül rengeteget tanulhattam!)

Ezek a fent említett képzések főleg Pesten voltak, mivel ott lehetett igazából megszervezni. Bevallom, én ezeken egy kicsit feszengtem, amiatt például, hogy miként dolgozzuk fel egy magyarórán drámapedagógia eszközökkel, mondjuk a Rómeó és Júliát. Nem nagyon tudtam ezekkel mit kezdeni, mert én ezt sose rendeztem volna meg. Annál inkább a Toldit! Vegyük például a nyolcadik éneket, amelyikben Lajos király meg György beszélget! Azt mindig is tudtam, hogy Aranyinak hihetetlen jó drámai vénája volt, és hogy világeletemben szeretett volna darabokat írni. Nos, amikor ezt az éneket olvastuk az órán (tele van igazi drámai dialógussal!), azonnal tudtam, hogy én a Toldit, mind a 12 éneket színpadra fogom állítani. Körülbelül két hét alatt meg is csináltuk, tele millió rögtönzéssel. De ebben már benne volt Debreczeni Tibor, Mezei Éva, a győri Arrabona, Vekerdy Tamás és Montágh Imre!

Találkoztál Montágh Imrével is ezeken a kurzusokon?

Őszintén szólva korábban azt sem tudtam, hogy mi az a beszédtechnika, de 1977-ben egy álló héten keresztül Montágh Imre tanfolyamára jártunk. Az nemcsak beszédtechnikai, hanem vérbeli össz-színházi kurzus volt! A családja elment a Balatonra nyaralni, így eszténként meghívott bennünket az otthonába, mi meg éjfélig ott marhaskodtunk, játszottunk. Tudod, nekem akkor nyílt ki a szemem úgy istenigazából, hogy úgy is lehet a világ legfontosabb dolgairól beszélgetni, hogy közben remekül érezzük magunkat, mert mindent játékosan tesszük. Vekerdy Tamás egyébként Montágh Imrének barátja volt, így Montágh őt rend-

szereken meghívta előadások tartására. Ilyet, hogy belső kép megteremtése, relaxálás, konfliktuskezelés, empátia, frusztrációs küszöb, egyszóval ilyen alapszolgokról ott hallottam életemben először. ...

1978-tól tulajdonképpen a '88-as időpontig ezek a kurzusok határozták meg a szakmai munkádat, a rendezéseidet?

Egyfelől ezek, másfelől pedig nem tagadom, hogy közben láttam a Stúdió K Woyczekjét, Paál Isti (Paál István) Az óriássecsemőjét, Kőműves Kelemenjét és Keleti Pista bácsiék számos előadását. Jellemző módon ezek sokkal jobban meghatározták a színházban való gondolkodásomat, mint mondjuk a kőszínházi előadások.

Kaptál-e impulzust attól, hogy ezekben az időkben vagy már valamivel előbb is, a '80-as években, angol drámapedagógusok is jöttek Magyarországra. Vagyis most már számotokra is elérhetővé váltak az ő módszereik?

De még mennyire! Gabnai Katiék akkor adták ki a Gyermekdramaturgia I-II-t. Meg tudom neked mutatni ezeket a köteteket, háromszor-négyszer átolvasva, színessel, pirossal, kézzel, zölddel kiemelve. Ezeket mohón, szomjasan olvastam... aztán vettem egy mély, nagy levegőt, és mind félreraktam, és direkt soha nem használtam őket.

Én akkor már A Legyek Urát akartam megcsinálni. Láttam Peter Brook filmjét és borzasztóan nem tetszett. Mert a könyvet sokkal, de sokkal erőteljesebbnek, hatásosabbnak éreztem. Elhatároztam, hogy én olyan előadást csináljak, ami ugyanennyire hatni fog. Ma persze úgy mondanánk, hogy hatásvadászatra törekedtem, de mondd meg őszintén, nem minden művész azt szeretné, hogy hasson, amit csinál? Ami a hatáselemeket illeti, irtó nagy szerencsém volt, mivel Magyarországon pont akkor mutatták be az első igazi horrorfilmet, a Nyolcadik utas a halált, tele félelmetes effektusokkal! Egy kézi magnóval fölvettem ezeket és felhasználtam őket. Az előadásunk fantasztikus nagy sikert aratott! Kaposi Laci, aki akkor még kezdő népművelő volt, meg is hívta Gödöllőre. De emellett még sok más meghívást is kaptunk. A Legyek Ura tényleg igazi siker volt. Na, de hát gondold el, hogy egy Magyar Attila meg egy Hargitai Iván játszották a főszerepet, mint 13-14 éves gyerekek!

Azért a tanfolyamoktól függetlenül rengeteg dolgot teljesen ösztönösen csináltam. Például hosszú hónapokon keresztül próbáltunk, de a bemutatóra még akkor sem készült el igazán az előadás. Bevallom, hogy utána sokkal többet dolgoztunk, még több rögtönzéssel. Ami nem igazán hatott, azt irlgalmatlanul kihajítottuk. Istenigazából mindig az érdekelt, hogy a tananyagot, mondjuk a Ludas Matyit, Toldit, A Legyek Urát, hogy lehet úgy megcsinálni, hogy egyrészt mi nagyon szeressük és élvezzük magát a próbafolyamatot, másrészt az is élvezze, aki azt megnézi.

1988-ban megalakul a Magyar Drámapedagógia Társaság.

Alapító tagja voltam. Nagyon büszke voltam arra, hogy az alapításnál gondoltak rám. Bár annak ellenére, hogy drámapedagógusok vagyunk, én azért még mindig inkább színházi rendezőnek tartom magam.

A társaságnak feladata a Weöres Sándor Országos Gyerekszínház Fesztivál szervezése is, tehát én azt gondolom, hogy bár megkülönböztethető a kettő, de azért mégis ott van a Társaság égíse alatt.

Akik a drámapedagógiát nálunk létrehozták, Debreczeni Tibor, Mezei Éva, Gabnai Kati, Szakall Judit, ők ugyanakkor hihetetlen jó rendezők is voltak! Mindegyiküjüktől láttam néhány olyan előadást, ami fantasztikus volt. Ami igazán érdekes és talán nagyon tanulságos is lehet, az az, hogy például Gabnai Kati is, Szakall Judit is a különböző országos fesztiválok bizonyos értelemben a vetély- és versenytársaim voltak, ugyanakkor a mestereim is, mert valami elképzelhetetlen termékeny kreativitást, közéleti érzékenységet és a gyerekekkel való hihetetlenül ember-séges bánásmódot tanulhattam tőlük. (És akkor még nem beszéltem az önmagukkal szembeni kíméletlen igényességéről!)

Mi az, amit fontosnak tartasz a Társaság működéséből az alapítás óta eltelt 18 év alatt? Főleg úgy, hogy alapító tag voltál!

Először is azt, hogy a magyar hivatalos pedagógiai szervek még tudomást sem vettek olyan, abszolút gyerek- és személyközpontú módszerekről, mint például a Gordon-módszer, aminek egyébként ma olyan nagy divatja van. A magyar drámapedagógusok, úttörőként évtizedekkel megelőzték korukat. Például

Zsolnai József rájött arra, hogy működik azért Magyarországon jelen pillanatban egy szervezet, ahol hasonlóképpen gondolkoznak mint ő, tehát nincs teljesen magára utalva. Aztán Zsolnai rájött arra is, hogy a legegyszerűbb az, ha egyszerűen felhasználja ezeket a módszereket...

Ugyanakkor, azt hiszem, hogy a Társaság munkája akkortájt minden normális pedagógusra hihetetlen felszabadítólag hathatott. Hogy csak a szemlélet „alapfilozófiájára” utaljak: ne alattvalókat, hanem állampolgárokat neveljünk a hazának!...

Maga a drámapedagógia tulajdonképpen a 60-as évek második felében, a 70-es évek elején már létezett, de a Társaság hivatalosan elég későn alakult. Az alap-gondolatok már a 60-as években megvoltak. Nagyon fontos, érted, hogy ehhez képest, csak 1988-ban alakultunk meg. De miért? Mert a politikai viszonyok nem is tették volna lehetővé, nagyon gyanús lett volna a Kádár-korszak kellős közepén egy ilyen társaság, nem?

Tehát azt mondd, hogy igazából már 1972-ben már megalakulhatott volna, csak...

Természetesen. Nekem az a véleményem, hogy jóval hamarabb, persze.

Én egyébként rengeteget köszönhetek a Drámapedagógiai Társaságnak, meg egyáltalában ennek az egész, mondjuk úgy, szemléletnek, mert úgy érzem, megtaláltam azt a fajta színházi világot, meg pedagógiai világot és gondolatrendszert, amiben én otthon érezhetem magam, ami nem nyilvánít engem eretneknek. Ami azért, az egész eddigi életemet figyelembe véve, nem is olyan kevés!

Köszönöm, Attila!